

7. Демин М.В. Проблемы теории личности (социально-философский аспект) / Михаил Васильевич Демин. — Москва : Изд-во МГУ, 1977. — 240 с.
8. Пеньков Е.М. Социальные нормы — регуляторы поведения личности. Некоторые вопросы методологии и теории / Е.М. Пеньков. — Москва : Мысль, 1972. — 198 с.
9. Шакун В.І. Суспільство і злочинність / Василь Іванович Шакун. — Київ : Атіка, 2003. — 782 с.
10. Даньшин І.М. Усталені форми злочинності : кримінологічний нарис / Іван Миколайович Даньшин ; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, Харківський Центр вивчення організованої злочинності. — Харків : Акта, 2002. — 109 с.
11. Локк Д. Избранные философские произведения : в 2-х т. / Джон Локк. — Москва : Изд-во социально-экономической литературы, 1960. — Т. 1. — 736 с.
12. Социальная психология : краткий очерк / [Г.Г. Дилигенский, И.С. Кон, И.Т. Левикин и др.]; под. общ. ред. Г.П. Предвечного, Ю.А. Шерковина. — Москва : Политиздат, 1975. — 319 с.

УДК 343.1

Вознюк А. А., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування НАВС, к.ю.н., с.н.с.;
Грудзур О. М., викладач кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н.

Види кримінально-правової характеристики злочину

У статті проведено класифікацію кримінально-правової характеристики злочинів, виокремлено та розкрито зміст загальної, родової, видової та індивідуальної кримінально-правової характеристики злочинів. З'ясовано її співвідношення з іншими характеристиками наук кримінально-правового циклу, зокрема кримінологічною, криміналістичною та оперативно-розшуковою. Визначено завдання кримінально-правової характеристики злочинів.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика, кримінально-правова характеристика злочину, злочин, склад злочину, криміналістична характеристика, кримінологічна характеристика, оперативно-розшукова характеристика.

В статье проведено классификацию уголовно-правовой характеристики преступлений, выделены и раскрыты содержание общей, родової, видовой и индивидуальной уголовно-правовой характеристики преступлений. Выяснено ее соотношение с другими характеристиками наук уголовно-правового цикла, в частности криминологической, криминалистической и оперативно-розыскной. Определено задачи уголовно-правовой характеристики преступлений.

Ключевые слова: уголовно-правовая характеристика, уголовно-правовая характеристика преступления, преступление, состав преступления, криминалистическая характеристика, криминологическая характеристика, оперативно-розыскная характеристика.

In the article, the classification of criminal-legal characteristics of crimes are identified and disclosed the contents of a common, generic, species and of individual criminal-legal characteristics of crimes. Found its correlation with other characteristics of Sciences of the criminal law cycle, in particular forensic, forensic and investigative. To set the objectives of criminal law crime characteristics.

Key words: criminal and legal characteristics, criminal-legal description of the crime, crime, crime, criminalistic characteristics, criminological characteristics, operational-investigative characteristics.

Постановка проблеми. Кримінально-правова характеристика — одна з фундаментальних категорій кримінального права, що існує поряд з аналогічними поняттями у

системі наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістичною, кримінологічною, кримінально-виконавчою та оперативно-розшуковою характеристиками. Вона необхідна для кваліфікації злочину, а також з'ясування інших кримінально-правових питань, встановлення підстав застосування заохочувальних кримінально-правових норм, визначення ступеня тяжкості суспільно небезпечного діяння, призначення покарання тощо. Крім того, важливе її значення і в методиці розслідування злочинів та в процесі доказування.

Нині у теорії кримінального права ґрунтовно не розроблене поняття кримінально-правової характеристики, її видів, елементів, значення та співвідношення з іншими науковими категоріями.

Вчені слушно наголошують на тому, що наразі гостро стоїть проблема системної характеристики кримінально-правової сфери, без якої неможливо створити дієвий та ефективний кримінально-правовий вплив [1, с. 143].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що у численних дисертаційних та монографічних дослідженнях вживається поняття «кримінально-правова характеристика», однак в науці кримінального права й досі ця категорія чітко не визначена, а тому її розуміють неоднозначно, виокремлюючи при цьому різні за змістом елементи. Окремі питання цієї проблеми розглядали В. Борисов і О. Пашенко у науковій статті «До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів» [2, с. 180-190], а також А. А. Музика у тезах конференції «Категорія «кваліфікація злочину» та інші, суміжні категорії, в аспекті формулювання тем дисертаційних досліджень» [3, с. 161-163].

Аналізована категорія має вагомe значення для правильної кваліфікації злочинів, тлумачення окремих кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування.

З огляду на відсутність ґрунтовних досліджень кримінально-правової характеристики актуальним видається питання про розуміння її сутності, видів, об'єктів та елементів.

Метою статті є дослідження класифікації кримінально-правової характеристики та розкриття змісту окремих її видів.

Виклад основного матеріалу. Г.А. Матусовський має рацію в тому, що поняття кримінально-правової характеристики злочинів хоча і не проявилось, але природно вписується в систему галузевих юридичних характеристик, кожна із яких представляє собою сукупність визначених нормативних та інших ознак (слідів), частина яких прямо не впливає на кваліфікацію діяння, однак відіграє важливу роль у виявленні та розкритті злочинів («криміналістично значимі» ознаки)

На його думку кримінально-правова характеристика окремих видів злочинів являє собою, з одного боку, нормативний опис у відповідній нормі (нормах) кримінального закону певного діяння, а з іншої — узагальнення практики застосування цієї норми. Важливу роль у формуванні кримінально-правової характеристики відіграють теорія кримінального права, науково-практичні коментарі, доктринальне тлумачення правових норм і практики їх застосування [4, с. 47].

Як слушно зауважує А. А. Музика огляд відповідних авторефератів кандидатських дисертацій свідчить про те, що їх автори мають різне уявлення про сутність кримінально-правової характеристики злочину, тобто предмет дослідження розкривається ними з урахуванням власних творчих уподобань (індивідуальних можливостей). При цьому навіть не робиться спроба пізнати поняття «кримінально-правова характеристика злочину», дати його визначення. І тому в авторефератах дисертацій, предметом дослідження яких задекларовано кримінально-правову характеристику певного злочину,

можна відшукати (окрім аналізу складу злочину) і такі розділи (підрозділи), як: історичні, міжнародно-правові та порівняльно-правові аспекти; система злочинів; кримінально-правова протидія; звільнення від кримінальної відповідальності (як перспективний напрям розвитку кримінального законодавства); відмежування від суміжних посягань та кваліфікація за сукупністю злочинів; запобігання злочинним порушенням. По-суті, весь спектр кримінально-правових, і певний масив – кримінологічних проблем [3, с. 162]. Очевидно що окремі із зазначених кримінально-правових категорій виступають елементами кримінально-правової характеристики злочинів.

Важливе місце у дослідженні кримінально-правової характеристики займає метод класифікації який полягає у розподілі цього поняття на групи за спільними ознаками та властивостями.

Розроблення будь-якої класифікації вимагає визначення її критеріїв. На нашу думку, кримінально-правову характеристику доцільно класифікувати залежно від об'єктів, широкий спектр яких обумовлює її поділ на характеристики злочину, суб'єкта злочину, осудності, вини, повторності, сукупності, рецидиву, обставин, що виключають злочинність діяння, покарання та інших категорії кримінального права. Таким чином в межах кримінально-правової характеристики можна розглядати практично будь-яку кримінально-правову категорію.

Найбільш значимою для науки є характеристика злочину. Її ми пропонуємо поділити на види за аналогією із загальновідомою класифікацією об'єктів злочинів по вертикалі та горизонталі.

У зв'язку з цим за рівнями функціонування можна розглядати такі різновиди кримінально-правової характеристики злочину:

- 1) загальну (стосується усіх злочинів);
- 2) родову (як правило в межах розділу Особливої частини КК);
- 3) видову (кримінально-правову характеристику конкретного виду злочинів, наприклад, злочину передбаченого ст. 255 КК України);
- 4) індивідуальну (кримінально-правову характеристику реально вчиненого злочину).

Загальна кримінально-правова характеристика злочину це юридична модель для характеристики будь-якого злочину, що має значення необхідною для розробки кримінально-правової характеристики конкретних злочинів.

Родова кримінально-правова характеристика злочинів містить відомості про злочини, які посягають на однорідну групу суспільних відносин. Це наприклад характеристика злочинів проти власності, проти довкілля, проти громадської безпеки, проти правосуддя тощо.

Видова кримінально-правова характеристика злочину охоплює характерні ознаки злочину певного виду. Ці ознаки описані в статтях Особливої частини КК України і стосуються виключно певного злочину. Окремі злочини можуть мати кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, інші – спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності чи обставини, що виключають злочинність діяння. Водночас є злочини, які не містять вищезазначених елементів.

Так, наприклад злочин, передбачений ст. 255 КК України, крім ознак складу злочину, має спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Водночас у ньому відсутні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину.

Індивідуальна кримінально-правова характеристика злочину має найбільше значення для правозастосування, оскільки містить риси злочину характерні для певної події злочину.

Так, К. в період із січня 2002 року до середини 2005 року, утворив та очолив

злочинну організацію, що складалась з трьох окремо діючих організованих груп, які на території міста Луцька Волинської області систематично вчиняли корисливі злочини відносно осіб похилого віку, осіб, які страждали розладами психіки чи іншими вадами здоров'я, інвалідів, осіб, які зловживали спиртними напоями. Створене об'єднання протиправним шляхом відчужуючи чуже житло, й привласнюючи кошти, отримані від незаконних операцій у сфері нерухомості, на постійній основі одержувало стабільні кримінальні прибутки [5].

Характеризуючи цей злочин необхідно відмітити, що особа, яка створила злочинну організацію буде відповідати за створення злочинної організації, керівництво нею та участь у ній, керівники структурних частин — за керівництво злочинною організацією та участь у ній, а рядові учасники — за участь в конкретних злочинах. Таким чином, індивідуальна кримінально-правова характеристика цього злочину, на відміну від видової, охоплює лише окремі діяння об'єктивної сторони.

Кримінально-правова характеристика злочину це система ознак за допомогою яких здійснюється кваліфікація злочинів, проводиться їх розмежування тощо. Такими ознаками може бути насамперед саме поняття злочину, його суспільна небезпека.

Водночас найбільше ознак кримінально-правової характеристики відображено саме в конструкції складу злочину. Серед ознак об'єкта злочину слід виділити суспільні відносини на які посягає злочин, предмет злочину та потерпілого від нього. Між тим в межах об'єкта злочину необхідно назвати родовий та безпосередній об'єкт (а за необхідності диференціювати їх на безпосередній головний та додатковий — додатковий обов'язків чи факультативний). Характеризуючи об'єктивну сторону складу злочину необхідно встановити її обов'язкові та факультативні ознаки, а також визначити який це злочин за конструкцією об'єктивної сторони — усичений, формальний чи матеріальний. При з'ясуванні суб'єктивної сторони необхідно звернути увагу на характерну для злочину форму вини (умисел, необережність чи змішана (складна, подвійна) форма), а також за необхідності на мету та мотив вчинення злочину. Розгляд суб'єкта злочину потребує встановлення фізичної особи, її віку та осудності, а також його додаткових рис — ознак спеціального суб'єкта злочину, зокрема громадянства, службового становища, фаху (професії), певної діяльності, відношення до військової служби, судимості, стану здоров'я, родинних та інших відносин.

У подальшому необхідно визначити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочинів, а також заохочувальні норми Особливої частини КК — спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності та обставини, що виключають злочинність діяння, передбачені статтями Особливої частини КК України. Важливе місце у кримінально-правовій характеристиці злочину займає встановлення його ступеня тяжкості, оскільки це має значення для: 1) кваліфікації злочинів: визначення меж чинності закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, вчинених за межами України іноземцями та особами без громадянства, які не проживають постійно в Україні (ст. 8 КК); визначення меж кримінальної відповідальності за готування до злочинів (ч. 2 ст. 14); визначення поняття злочину вчиненого злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК); установа меж відповідальності особи, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 2 ст. 43 КК); 2) встановлення підстав для застосування заохочувальних норм: установа підстав звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45-49 КК); установа підстав звільнення від покарання та його відбування (ч. 4 ст. 74, статті 79-83, 97, 105-107 КК); визначення підстав кримінальної відповідальності за деякі злочини (зокрема, передбачені

статтями 255, 372, 383, 384, 396 КК); 3) застосування окремих видів покарань (ст. 54, ч. 2 ст. 59, статті 64, 102 КК); 4) призначення покарання (статті 70-71 КК); 5) встановлення строків погашення судимості (статті 89 і 108 КК); 6) визначення виду кримінально-виконавчої установи, у якій особа має відбувати покарання тощо.

У випадках конкуренції декількох статей необхідно встановити ознаки за якими один злочин відрізняється від іншого чи адміністративного правопорушення.

Кримінально-правова характеристика злочину має важливе значення у системі протидії злочинності. Так, якщо кримінологічна характеристика спрямована на запобігання злочинам, криміналістична – на їх розслідування; оперативно-розшукова – на виявлення злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, то кримінально-правова характеристика є матеріальним підґрунтям зазначених видів характеристик, оскільки містить правову характеристику злочину, який виявляють, розслідують та вчиненню якого запобігають. Правове уявлення про нього дозволяє встановити в чому полягає, на що посягає, де вчиняється, з використанням чого, які наслідки спричиняє, хто може виступати його суб'єктом тощо. Такі відомості надає насамперед кримінально-правова характеристика злочину.

Інші види характеристик у сфері протидії злочинності укладають свої елементи на підставі саме складових кримінально-правової характеристики злочинів.

Висновки. *Таким чином, головним завданням кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування зоохочувальних кримінально-правових норм тощо.*

Кримінально-правову характеристику доцільно класифікувати залежно від об'єкта на характеристику злочину, його суб'єкта, осудності, вини, повторності, сукупності, рецидиву, обставин, що виключають злочинність діяння, покарання тощо.

Водночас за рівнями функціонування можна розглядати такі різновиди кримінально-правової характеристики злочину: 1) загальну (стосується усіх злочинів); 2) родову (характеристику злочинів в межах розділу Особливої частини КК); 3) виду (кримінально-правову характеристику конкретного виду злочинів); 4) індивідуальну (кримінально-правову характеристику реально вчиненого злочину).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березовський А. А. Кримінально-правовий вплив: проблеми визначення / А. А. Березовський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2012. – № 4. – С. 143-147.
2. Борисов В. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів / В. Борисов, О. Пашенко // Вісник академії правових наук України. – № 3 (42). – 2005. – С. 180-190.
3. Музика А. А. Категорія «Кваліфікація злочину» та інші, суміжні категорії, в аспекті формулювання тем дисертаційних досліджень / А. А. Музика // Тези міжнародної наукової конференції: «Проблеми юридичної кваліфікації (теорія і практика)». Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 1 (17). – С. 161-163.
4. Матусовський Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с.
5. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-262/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3872097>